

Відповідальність уряду в сучасних

демократичних державах (політико-правовий аналіз)

О. Т. Волощук

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У цій статті досліджуються проблеми визначення поняття та сутності відповідальності уряду, аналізуються різні точки зору вчених на окреслену проблему, а також розглядається співвідношення конституційно-правової відповідальності уряду та політичної відповідальності уряду, визначаються їх спільні та відмінні риси.

Ключові слова: уряд, відповідальність, відповідальність уряду, конституційно-правова відповідальність уряду, політична відповідальність уряду.

В этой статье исследуются проблемы определения понятия и сущности ответственности правительства, анализируются различные точки зрения ученых на очерченную проблему, а также рассматривается соотношение конституционно-правовой ответственности правительства и политической ответственности правительства, определяются их общие и отличительные черты.

Ключевые слова: правительство, ответственность, ответственность правительства, конституционно-правовая ответственность правительства, политическая ответственность правительства.

In this article the problem definition and essence of responsible government study, different views of scientists outlined the

problem is analyzed and the ratio of the constitutional and legal responsibilities of government and political responsibility of government is considered their common features are defined.

Keywords: *government responsibility, the responsibility of government, constitutional and legal responsibility of the government, the political responsibility of government.*

Питання взаємної відповідальності інститутів влади є одним з ключових для функціонування демократичної політичної системи. Оптимальне вирішення цього питання забезпечує дієвість політичної системи і системи державної влади зокрема, повноцінну реалізацію базового демократичного принципу розподілу влад. Одним з елементів системи взаємної відповідальності інститутів державної влади є відповідальність уряду перед главою держави та парламентом. Як свідчить українська політична практика, відправити уряд у відставку — відносно легко. Набагато складніше — зробити це конституційно. Тому, мабуть, як законодавця, так і вченим, є над чим працювати.

Аналіз досліджень та публікацій з окресленої проблеми свідчить про її недостатню вивченість. Діяльність урядів незалежної України присвячено значно менше уваги науковців, ніж, скажімо, парламентам. Хоча окремі аспекти досліджуваного питання були предметом наукового аналізу та вивчення ряду вчених, серед яких можна виділити В. Б. Авер'янова, В. М. Шаповала, О. В. Мельник, І. І. Дахову, С. Г. Серьогіну, Ю. Барабаша. Політичні оглядачі теж звичайно обмежуються лапідарною інформацією. Можливо, це пояснюється тим, що урядова діяльність не має публічного характеру, на відміну від парла-

ментської. Далеким від системного є аналіз діяльності уряду і після прийняття конституційних змін, і після їх скасування. Безперечно, враховуючи усе це, нові наукові дослідження у цьому напрямку є об'єктивно необхідними.

Мета нашої статті полягає в дослідженні поняття та сутності відповідальності уряду, а також у виявленні спільних та відмінних рис між конституційно-правовою та політичною відповідальністю уряду.

Уряд є органом відповідальним, але режим відповідальності різний і залежить передусім від того, яким способом формується уряд, що, безперечно, диктується формою правління тієї чи іншої держави та приписами конституційного законодавства з цього питання. В непарламентських формах вирішальна роль у формуванні уряду належить главі держави. Президент чи монарх контролює уряд, а може навіть і очолювати його, а тому він вправі притягувати міністрів до відповідальності. За парламентського правління уряд формується за вирішальної ролі парламенту, перед яким і несе відповідальність. Відповідальність уряду перед парламентом часто називають парламентською відповідальністю, пов'язуючи це визначення з тим, що всі відповідні процедури відбуваються в представницькому органі.

Найбільш поширеним механізмом відповідальності уряду є прийняття рішення щодо відставки уряду. У більшості випадків таке рішення приймається «з політичних мотивів». В. М. Шаповал із цього приводу зауважує, що президент може звільнити з посади кожного і всіх членів уряду з політичних міркувань і без обґрунтування свого рішення вчиненням ними правопорушень [13, с. 323]. Відповідальність уряду може наставати у таких формах: а) солідарна відповідальність — відставка всього складу уряду

за рішенням глави держави чи парламенту; б) індивідуальна відповідальність — звільнення з посад окремих членів уряду. У світовій практиці виділяють дві моделі реалізації відповідальності уряду перед главою держави: 1) виключна відповідальність — уряд є відповідальним лише перед главою держави; 2) подвійна відповідальність — уряд відповідає одночасно перед главою держави та парламентом [13, с. 318]. Застосування тієї чи іншої моделі, у першу, чергу, залежить від прийнятої форми правління у тій чи іншій державі. Перша модель діє переважно у державах з президентською формою правління (Бразилія, Домініканська Республіка, Індонезія, Мексика, Південна Корея, США) та, як виняток, у деяких конституційних монархіях (Люксембург, Норвегія). Друга модель подвійної відповідальності в зарубіжних демократичних державах діє також переважно у президентських республіках (Аргентина, Перу, Уругвай), радше як виняток — в одній із країн зі змішаною формою правління (Португалія) та у деяких конституційних монархіях (Бельгія, Нідерланди, Данія). Відповідальність уряду перед главою держави відсутня у державах з парламентською формою правління та переважній більшості держав зі змішаною формою правління. У європейських державах зі змішаною формою правління, де президентам належать значні повноваження у галузі виконавчої влади, а самі уряди формуються де-юре повністю (Ісландія, Франція) або частково (Фінляндія) без участі парламенту, уряди відповідають лише перед парламентами своїх країн. Водночас у цьому зв'язку слід нагадати практику, яка складалася у ряді пострадянських країн зі змішаною республіканською формою правління, коли окремі члени уряду відповідальні тільки перед президентом, котрий може звільнити їх з посади на власний розсуд (на-

приклад, у Киргизстані). Також зауважимо, що політична практика може вносити свої корективи. Так, у російській юридичній літературі зазначається, що хоча формально звільняти Президент міністрів повинен за «пропозицію» глави уряду, Президент правилу цьому не слідує. Практика 1994-1996 рр. показує, що широкі можливості Президента у цій галузі не піддаються обговоренню. Фактично у Росії Президент може відправити у відставку уряд, коли тільки забажає, не питаючи при цьому згоди у парламенту [12, с. 221, 228].

Аналіз юридичної літератури та конституційного законодавства з окресленої проблематики засвідчує, що немає єдиного підходу до визначення поняття та сутності відповідальності уряду. Немає чітких меж між конституційно-правовою і політичною відповідальністю. Інколи вчені використовують ці два поняття, як тотожні. Тому логічно виникає запитання: чи «конституційно-правова» і «політична» відповідальність уряду збігаються, чи усе ж це різні поняття? У юридичній літературі можна зустріти різні думки з цього приводу. Як зазначається в юридичній літературі, політична відповідальність уряду, на відміну від юридичної, виражається в формі солідарної відповідальності, в деякій круговій поруці, встановленій між членами кабінету. Тобто члени кабінету однаково відповідальні за спільні заходи, що проводяться урядом, або за загальний напрям урядової політики. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади — юридична відповідальність політичного характеру, що існує у сфері конституційних відносин і реалізується у відповідальному стані суб'єктів конституційно-правових відносин (позитивний аспект) за здійснення їх правового статусу та компетенції, а у випадках його порушення — у примусово-

му перенесенні заходів впливу (негативна відповідальність), суть яких полягає у вилученні зі сфери політики та позбавленні права здійснювати державну владу [6, с. 61; 3, с. 78]. Ю. Г. Барабаш вважає, що відповідальність уряду — особливий вид відповідальності в сфері державної влади, що має риси як політичної, так і юридичної, а саме конституційно-правової відповідальності, тобто перебуває на стику цих двох видів відповідальності [2, с. 14].

Схожість конституційної і політичної відповідальності за підставами, суб'єктами, санкціями призводить до того, що політична та конституційна відповідальність нерідко ототожнюються. До того ж деякі науковці навіть визначають конституційно-правову відповідальність як політико-правову, морально-правову, інші — вважають її різновидом політичної відповідальності. Наприклад, на думку Л. А. Морозової, конституційну відповідальність треба розглядати як відповідальність влади за здійснення внутрішньої та зовнішньої політики, а В. М. Шаповал вважає, що цей різновид відповідальності безпосередньо пов'язаний з діями політичного характеру. Н. Боброва та Т. Зражевська заперечують можливість розгляду конституційної відповідальності як такої, що об'єднує у собі політичну, а також моральну та юридичну відповідальність. Н. Г. Григорук в контексті характеристики правового статусу народного депутата України, також доходить до висновку, що «політична та моральна відповідальності не володіють рисами юридичної відповідальності» [8, с. 180]. На думку Я. І. Ленгера та Ю. Ю. Бисаги, такі думки мають мало спільного з істиною, оскільки будь-яка юридична відповідальність має зв'язок з політикою, тобто з інтересами груп осіб, що стоять у владі. А тому, на їхню думку, «спроба пред-

ставити відповідальність в конституційному праві як якесь унікальне поєднання принципово різних правових явищ призводить на практиці до елімінації власне поняття конституційно-правової відповідальності, пропадає межа між юридичною відповідальністю та неюридичними формами цього феномену. Дана концепція неприйнятна через суперечність самої природи юридичної відповідальності... Якщо залишитися на позиціях авторів цієї концепції і бути повністю послідовними, то в зміст юридичної відповідальності ми повинні включати і громадський осуд, і моральний бойкот, і просто відставку особи в результаті вотуму недовіри» [4]. З цього приводу В. О. Лучін відзначає: «не можна ставити конституційну відповідальність в підкорення політичної відповідальності» [5, с. 31-35]. Як бачимо, позиції вчених з окресленої проблеми розходяться. Мабуть, неоднозначне тлумачення поняття відповідальності уряду пов'язане з тим, що дотепер у вітчизняній юридичній науці немає єдиного підходу до визначення поняття самої відповідальності. Це цілком закономірно, оскільки предметна сфера, що охоплюється поняттям «відповідальність», постійно змінюється. Навіть у рамках конкретної юридичної науки термін «відповідальність» застосовують для визначення різних аспектів діяльності суб'єкта, і кожний вид відповідальності має властиву тільки йому специфіку.

Уперше термін «відповідальність» зустрічається у французькому словнику Робера в 1783-1784 рр. і означає: 1) обов'язок для міністрів залишити владу, коли законодавчий корпус їх відстороняє; 2) обов'язок відшкодувати шкоду, завдану з власної провини або (у деяких випадках) визначену законом; 3) моральний або інтелектуальний обов'язок або необхідність спокотувати провину,

виконати свій обов'язок, договір. В науковий обіг термін «відповідальність» першим ввів Томас Гоббс (XVII ст.), в контексті абстрактної відповідальності громадян, що об'єднані «суспільним договором», за діяння своєї держави (Левіафан). Кант ототожнював відповідальність особи з її обов'язком, Гегель з розумним усвідомленням нею необхідності певної лінії поведінки. За радянських часів поняття відповідальності визначалось як заснована на законі, об'єктивно зафіксована в юридичних критеріях необхідність, яка виступає як специфічний юридичний обов'язок відповідати за свою юридично значущу поведінку (діяльність), яка концентрує в собі імперативну силу права і реалізується через регулятивні правовідносини, в яких зобов'язаний суб'єкт знаходиться у стані відповідальності. Сучасне вживання цього терміна є неоднозначним. Воно містить у собі як позитивний аспект (відповідальність до порушення якоїсь норми в розумінні відповідального поведіння), так і ретроспективний (негативні наслідки для порушника соціальної норми). Головна відмінність тлумачення відповідальності в праві від її розуміння в етиці, психології, соціології і філософії полягає в тому, що підставою відповідальності в праві є правопорушення, а основний акцент зміщується на її ретроспективний аспект.

Повертаючись до питання про поняття конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності, потрібно відмітити, що якраз ці аспекти іноді дослідники і відкидають, тому й відбувається підміна одного поняття іншим, або ототожнення. У цьому зв'язку нам більше імпонує позиція С. Г. Серьогіної, яка вважає, що конституційно-правова відповідальність може застосовуватися тільки за правопорушення в конституційному праві, тобто підставою

правової відповідальності уряду є встановлений факт правопорушення з боку урядовців, передбачений конституційним законодавством, а політична має принципово інший характер, оскільки її підстава — недоцільність діяльності посадових осіб, а не вчинення ними правопорушень. З цього випливає, що мета конституційно-правової відповідальності — припинити порушення конституційної законності, а політичної — усунення невідповідності між урядовою політикою й вимогами глави держави чи парламентської більшості [10, с. 22-23]. На думку О. Сушинського, саме делікт лежить в основі розмежування конституційної і політичної відповідальності (чим, однак, на думку дослідника, не ставиться під сумнів рухливість межі між політичною і конституційною відповідальністю), саме це виключає визнання конституційної відповідальності видом політичної відповідальності, і саме таке розуміння веде до відмови від сформованого уявлення про те, що конституційна відповідальність знаходиться на перетині юридичної і соціальної відповідальності, яким, власне кажучи, розмиваються ознаки конституційної відповідальності з виокремленням з її сутності юридичної складової [11].

Подальший аналіз політичної і конституційно-правової відповідальності дасть можливість виявити їх спільні риси та відмінності. Об'єктом політичної відповідальності виступає політика в повному обсязі, а об'єктом конституційної відповідальності є лише найважливіші суспільно-політичні відносини. У конституційному праві політика, як зміст відносин, втілюється в певну конституційно-правову форму. Безумовно, не всі політичні відносини стають конституційно-правовими, а лише найбільш важливі та значущі для суспільства. Право не може та й не повинно «замикати» усю

практичну політику у своїх жорстоко формалізованих рамках. Однак, поза правовими формами політика в багатьох випадках не може бути ні успішно вироблена, ні успішно реалізована. Саме тому конституційно-правові відносини є юридичною формою політичних відносин як єдність найбільш узагальнених і соціально значущих чинників. З огляду на це сфера суспільних відносин, що є об'єктом конституційної відповідальності, набагато вужча за сферу політичної відповідальності. Суб'єктами обох видів відповідальності виступають її функціонально різні носії: органи державної влади, політичні партії та громадські організації, професійні політики, окремі громадяни. Всіх їх поєднує те, що саме ними виробляється та втілюється в життя реальна політика. Але слід зауважити, що у випадку, коли носій політичної відповідальності не повинен володіти будь-якими додатковими ознаками, суб'єкт конституційно-правової відповідальності повинен мати певний державно-правовий статус, що обумовлює його деліктоздатність. Остання виступає як елемент конституційної компетенції державних і громадських органів, посадових осіб, конституційного статусу особи. Юридична відповідальність передбачає наявність нормативної підстави юридичної норми та фактичної підстави — правопорушення. Нормативна підстава конституційної відповідальності повинна бути юридично формалізована в Конституції або в конституційному законодавстві. Але існує думка, що конституційно-правова відповідальність застосовується й за відсутності чітко виражених формалізованих критеріїв. Д. Т. Шон, наприклад, вважає, що неможливо дати точний перелік обставин, які можуть бути підставою конституційно-правової відповідальності. Виходячи з цього, достатньою підставою для її настання він

вважає неспроможність органів державної влади та посадових осіб впоратися з покладеним на них завданням, виробити курс політики, який би відповідав інтересам суспільства. Тому відставку уряду через те, що він не в змозі подолати, скажімо, економічну кризу в країні, Д. Т. Шон вважає мірою конституційно-правової відповідальності [15, с. 38-39]. Проте, як видається, тут йдеться не про конституційно-правову відповідальність, а про політичну, для настання якої достатньою підставою є невідповідність діяльності суб'єкта поглядам, переконанням, інтересам певних груп, народу. Та сама дія тягне за собою, залежно від політичних, соціальних умов країни, різну реакцію суспільства, політичних партій, засобів масової інформації, окремих громадян. Оскільки цей критерій піддається постійним змінам, він з об'єктивних причин формалізованим бути не може. Тому, коли немає наявних юридичних підстав, йдеться або про відповідальність політичну, або про прогалину в законодавстві, яку необхідно заповнити. Посилання на те, що неможливо дати точний перелік обставин, що можуть слугувати підставою конституційно-правової відповідальності в зв'язку зі складністю діяльності в сфері здійснення державної влади, є малопереконливими. Владі притаманні вади, обумовлені природою її діяльності. Геній законодавця полягає саме в тому, щоб їх розпізнати і попередити. Оскільки, яким би нестабільним та різноманітним політичне життя не було, воно все ж таки, не є безладним хаосом, а втілюється у відомі більш-менш тривкі типові форми, що можуть бути врегульовані загальним правом. Тому, в будь-якому випадку, можна передбачити урядові акти, що порушують безперечні вимоги правового порядку й основні права громадян, гарантовані Конституцією [1, с. 55]. Як правильно

відзначається в юридичній літературі, політична відповідальність уряду переважно суб'єктивна. Адже її підстави можуть бути: зміна розстановки сил у парламенті; невідповідність дій урядовців інтересам політичної партії, членами якої вони є; підозра в непристойних вчинках; результати процедури інтерпеляції чи запитів депутатів тощо. Але зауважимо, що ці підстави практично не закріплюються на конституційному рівні. Необхідність застосування політичної відповідальності визначається не критеріями законності, а потребами конкретної політики, відображеними у волевиявленні депутатів парламенту. Уряд здійснює свої функції доти, доки його діяльність задовольняє парламент, і діє за власним правом, а його члени не розглядаються як довірені особи представницького органу, що виконують його волю. Насправді характер і значення такої відповідальності визначаються реальними політичними інтересами. Наведене вище, на нашу думку, дає можливість зробити висновок про те, що політична і конституційно-правова відповідальність далеко не тотожні між собою. Політична відповідальність за обсягом ширше, ніж конституційно-правова відповідальність, і співвідноситься з нею як родове і видове явище. Оскільки підстава конституційно-правової відповідальності є формалізацією критеріїв політичної оцінки поведінки, то будь-яка конституційно-правова відповідальність має політичний характер. Можна стверджувати, що політична відповідальність виступає інструментом, який забезпечує єдність дій усіх гілок влади з принципових питань державної політики та суспільного розвитку. І хоча політична відповідальність істотно відрізняється від конституційно-правової, проте сама можливість її застосування закріплюється в конституціях як елемент системи

«стримань та противаг». Тому найчастіше політична відповідальність застосовується щодо уряду. Інстанція відповідальності, як уже вище зазначалося, залежить від різновиду форми державного правління. Аналізуючи природу політичної відповідальності уряду, слід також звернути увагу на її механізм. У процедурах притягнення уряду до політичної відповідальності в різних країнах є певні типові риси. Зокрема, в усіх без винятку відповідних країнах рішення щодо недовіри уряду має бути прийняте абсолютною більшістю голосів у парламенті (нижній палаті). Недовіра главі уряду означає й недовіру всьому його складу та тягне за собою їх відставку. Конституції ряду держав обмежують можливість повторного внесення питання щодо недовіри протягом певного терміну роботи представницького органу. Тут слід відмітити, що питання про відставку уряду не завжди ініціюється в парламенті з метою зміни складу уряду. Інколи такі дії, в першу чергу з боку опозиційних сил, здійснюються суто з політичних мотивів, насамперед, для привернення уваги громадськості до проблемних питань у державному управлінні, а також до падіння авторитету провладних політичних партій. Так, 5 березня 2001 р. нижня палата японського парламенту завдяки голосам фракцій, що входять до урядової коаліції, відхилила вотум недовіри Уряду І. Морі, внесений напередодні опозицією. Попри те, спостерігачі відзначають, що навіть за умов такого негативного результату (який, до речі, був цілком передбачуваний) опозиція досягла своєї мети — змусила своїх політичних супротивників підтримати І. Морі, рейтинг якого став вкрай низьким. Що, в свою чергу, призвело до посилення протистояння всередині Ліберально-демократичної партії, яку очолює І. Морі. А це, безперечно, стало серйозним ударом по лі-

дерських позиціях І. Морі, особливо враховуючи той факт, що голосування з волюму недовіри відбулось за вісім днів до чергового партійного з'їзду та за два місяці до чергових парламентських виборів [7]. Таким чином, на основі проведеного аналізу поняття та сутності політичної та конституційно-правової відповідальності, можна констатувати, що ці два поняття тісно взаємопов'язані між собою спільною метою — забезпечити належне здійснення публічної влади, а протилежному випадку позбавити правопорушника права здійснювати державну владу шляхом вилучення його із сфери політики. Водночас «взаємопов'язані» не означає, що це є тожні поняття.

Якщо досліджувати і аналізувати вітчизняний досвід з окресленої проблематики, то потрібно зауважити, що в Україні заходи відповідальності уряду, закріплені законодавчо (наприклад, ч. 3 ст. 115 Конституції України), мають основну мету запобігти збоєм в реалізації механізму стримувань і противаг, визначеного в Конституції України. При цьому, як правильно наголошують Я. І. Ленгер та Ю. Ю. Бисага, характерною рисою конституційно-правової відповідальності є також той факт, що єдиної процедурної форми її застосування не існує, істотна частина санкцій конституційно-правової відповідальності та їхнє застосування недостатньо повно врегульовані в чинному законодавстві [4]. Так, відповідальність Кабінету Міністрів України (КМУ) здебільшого має політичний характер. Уряд України і окремі його члени несуть відповідальність перед Президентом України, але її підстави чинним законодавством України взагалі не визначаються (п. 9 ст. 106 Конституції). Наприклад, ч. 3 ст. 115 Конституції України лише зазначає, що припинення повноважень Прем'єр-міністра України Прези-

дентом тягне за собою відставку всього уряду. Таким чином, Президент України діє на власний розсуд, а тому з цього випливає, що підстави відповідальності уряду, що не окреслені чітко в законодавчому порядку, можна кваліфікувати як суто політичні. Крім того, це частково пояснюється тим, що де-факто повноваження глави виконавчої влади поділені між Президентом України і Прем'єр-міністром України, який очолює уряд. Мабуть тому в Конституції України не вживається поняття «глава виконавчої влади». Зрозуміло, що завдяки широким виконавчим повноваженням Президент України бере найактивнішу участь у формуванні політики уряду і має на неї суттєвий вплив. Як правильно відзначається в юридичній літературі, достатньо поширена позиція, згідно з якою та ж відставка КМУ за рішенням Президента України проголошується заходами конституційної відповідальності «за нездатність виконувати функціональні обов'язки». Напевне, такі вказані примусові заходи не можна ототожнювати із заходами класичної негативної відповідальності, оскільки їх застосування не пов'язане з двома головними об'єктивними підставами настання юридичної відповідальності — протиправним діянням і виною. «Нездатність виконувати свої обов'язки» — категорія суб'єктивна, тим більше, що оцінці піддається не діяльність конкретного суб'єкта — фізичної особи, а діяльність колегіального органу — Уряду. Так, у новітній політичній історії України Президент В. А. Ющенко двічі відправляв уряд у відставку. При відставці КМУ України В. Ф. Януковича та Ю. В. Тимошенко у відповідних указах причина відставки Уряду взагалі не формулювалася, і зробити висновок про які-небудь зрозумілі мотиви (підстави) рішень про відставку Уряду не уявляється можливим. Проте

зовсім інший зміст можемо знайти у схожій Постанові Верховної Ради України (січень, 2006 р.), де міститься не просто твердження про відставку КМУ, а й наведено певну аргументацію (хоча більшою мірою політичну, зокрема, невжиття дієвих заходів щодо стабілізації соціально-економічної ситуації, незабезпечення розрекламованого створення одного мільйона робочих місць на рік, надмірна політизація діяльності Уряду України, непрофесійність у зовнішньоекономічній діяльності тощо). Проте щодо останнього випадку маємо відмітити, що він є дуже своєрідний. Постанова Верховної Ради України, якою було оформлено відставку уряду Ю. Єханурова, яка так і не відбулася, і, на думку багатьох дослідників відповідальності уряду, є прикладом необдуманого рішення, прийнятого в інтересах мінливої політичної доцільності. Через півроку, 26 липня 2006 р., парламент скасував власне рішення про відставку уряду. Зазначена постанова приймалася в умовах «по-реформеної» Конституції України, редакція якої встановила «нове» повноваження парламенту — вирішувати питання про відставку уряду (п. 12 ст. 85) і зберегла за ним «старі» повноваження — приймати резолюцію недовіри (ст. 87). Положення ст. 115 Конституції України свідчать, що вирішення питання про відставку та прийняття резолюції недовіри є, по суті, різними конституційними процедурами, попри однакові політичні наслідки — припинення повноважень уряду. Зокрема, вирішенню парламентом питання про відставку уряду має передувати добровільне складення повноважень членами уряду. Резолюція недовіри передбачає дотримання низки формальностей, прописаних в Основному Законі та Регламенті (внесення питання про відповідальність уряду за ініціати-ви не менш як 1/3 від конституційного

складу парламенту, проведення засідання з цього питання не раніше ніж через 5 і не пізніше ніж через 10 днів від дня його внесення, надання урядовцям можливості висловитися, проведення голосування). У випадку з урядом Ю. Єханурова парламент не міг приймати рішення про відставку, оскільки уряд не робив попередньої заяви про складення повноважень, разом і з тим Постанова від 10 січня 2006 року, однозначно, не була резолюцією недовіри, оскільки мала іншу назву, а головне, приймалася без дотримання відповідної процедури. Відповідно, Постанова Верховної Ради України «Про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України» від 10 січня 2006 р. має незрозумілу правову природу. Розглянуті рішення щодо «усунення» уряду від влади є доволі показовими. Їхні недоліки мають бути враховані Верховною Радою України з тим, щоб у майбутньому припинення повноважень Кабінету Міністрів України відбувалося у правовому полі, відповідно до норм Основного Закону.

Отже, насамкінець, з огляду на вищенаведене, можна стверджувати, що завдяки багатоплановості конституційно-правової відповідальності існують різні підходи як до дослідження цієї проблеми, так і до визначення поняття конституційно-правової відповідальності. Тут науковці акцентують свою увагу на різних проявах цього феномену, на політичному забарвленні, специфічному механізмі реалізації, суб'єктах та санкціях конституційно-правової відповідальності. У конституційній сфері, де надзвичайно великий потенціал концентрації політичних відносин, необхідним є існування як політичної, так і конституційно-правової відповідальності. Ці два види відповідальності тісно взаємозв'язані спільною метою — забезпечити належне здійснення публічної влади.

Список використаної літератури

1. *Алексеев А. О.* Безответственность монарха и ответственность правительства / А. О. Алексеева. – СПб., 1907. – 125 с.
2. *Барабаш Ю.* Парламентська відповідальність уряду в конституційній практиці країн ЄС та України // *Право України.* – 2007. – № 4. – С. 12-16.
3. *Кресіна І. О., Коваленко А. А., Балан С. В.* Інститут імпічменту : Порівняльний політико-правовий аналіз. – К. : Юридична думка, 2004. – 176 с.
4. *Ленгер Я. І., Бисага Ю. Ю.* Відповідальність вищих органів державної влади: окремі аспекти / Я. І. Ленгер, Ю. Ю. Бисага // *Форум права.* – 2008. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
5. *Лучин В. О.* Ответственность в механизме реализации Конституции / В. О. Лучин // *Журнал российского права.* – 2002. – № 7. – С. 31-35.
6. *Мельник О. В.* Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Мельник / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 199 с.
7. Нижняя палата парламента Японии отклонила вотум недоверия премьер-министру // <http://news0301.fxeuroclub.ru>
8. *Органи державної влади в Україні / За ред. В. Ф. Погорілка : Монографія / В. Ф. Погорілка.* – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – 592 с.
9. Постанова Верховної Ради України «Про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України» : від 10.01.2006 р. // *Відомості Верховної Ради України.* – 2006. – № 37. – Ст. 320.
10. *Серьогіна С. Г.* Відповідальність уряду як елемент форми правління / С. Г. Серьогіна // *Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій.* – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2004. – Вип. 66. – С. 21-31.
11. *Сушинський О.* Вища відповідальність : Концептуальний аспект / О. Сушинський [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zgrouper.com.ua>
12. *Шаблинский И. Г.* Пределы власти. Борьба за российскую конституционную реформу (1989-1995 гг.) : монография / И. Г. Шаблинский. – М. : Центр конституционных исследований МОНФ, 1997. – 248 с.
13. *Шаповал В. М.* Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч./ В. М. Шаповал. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.
14. *Шаповал В. М.* Конституція і виконавча влада / В. М. Шаповал. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 80 с.
15. *Шон Т. Д.* Конституционная ответственность / Т. Д. Шон // *Государство и право.* – 1995. – № 7. – С. 35-43.